

17 ARALIK DÖNEMECİ: TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNDEN GELİŞMELER

Sinan ÜLGEN

•••

Oturum Başkanı- Rekabet Kurumunun değerli mensupları, bu ayki konuğumuz Sayın Sinan Ülgen. Avrupa Birliği yolunda Türkiye’nin Aralık 2004’te karşılaştığı, önüne çıkan önemli dönemeçlerden bir tanesi kritik değer olarak ele alınarak, öncesi ve sonrası hakkında Sinan Ülgen’in değerlendirmelerini alacağız.

Önce Sayın Sinan Ülgen’in kısa bir özgeçmişinden bahsetmek istiyorum.1987 yılında Virginia Üniversitesinden bilgisayar bilimleri ve ekonomi alanından mezun oldu.1987-1989 yılları arasındaki askerlik hizmetini müteakip “**Bruge**” Avrupa Kolejinde AB ekonomisi ve hukuku konusunda yüksek lisans yaptı. Daha sonra girdiği Dışişleri Bakanlığında iki yıl süreyle Ankara’da Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Kuruluşlar Dairesinde çalıştı.

1992-1996 yılları arasında Türkiye’nin AB Nezdindeki Daimi Temsilciliği’nde görev yaptı. Bu dönemde, Türkiye’yle AB arasında yürütülen Gümrük Birliği müzakerelerine aktif olarak katıldı. Müzakere pozisyonlarının tespitine ve Gümrük Birliği kararının yazımına katkıda bulundu. Müzakerelerin sonuçlanmasını takiben Trablus Büyükelçiliğine atandı. Libya’daki görevinin sona ermesiyle Ankara’ya döndü ve Dışişleri Bakanlığından ayrıldı.

İngilizce ve Fransızca bilen Sayın Ülgen, hâlen İstanbul Ekonomi Danışmanlığının Yönetim Kurulu Üyesidir, aynı zamanda Ekonomi ve Dış Politika Forumu Koordinasyon Kurulu Üyesidir.

Sinan ÜLGEN (*İstanbul Ekonomi Danışmanlığı Yönetim Kurulu Üyesi-Ekonomi ve Dış Politika Forumu Koordinasyon Kurulu Üyesi*)-

Konuşmama başlarken öncelikle şunu ifade etmek istiyorum: Önce davetiniz için çok teşekkür ederim. Bu benim için gerçekten büyük keyif, büyük bir mutluluk kaynağı. Çünkü, buraya gelmek, bu çatı altında sizlerle buluşmak benim için her zaman büyük bir onur olmuştur ve Kurumun çalışmaya başladığı günlerden bu yana da bunu düzenli olarak yapabilen birisi olarak kendimi şanslı addediyorum.

Bugünkü sunuşumun konusu esasen “17 Aralık Kararı.” 17 Aralık’ta biliyorsunuz Avrupa Birliği Zirvesi oldu ve Türkiye açısından önümüzdeki dönemin âdeta yol haritası olarak adlandırabileceğimiz bir sürecin başlangıcına işaret eden bir karar alındı o gün. Ben öncelikle biraz bu kararı değerlendirmek istiyorum sizlerle birlikte. Çünkü, bu karar tabiatıyla Türkiye’de medyada çok yankı buldu, olumlu yönleriyle de yankı buldu, olumsuz yönleriyle de yankı buldu. Biraz bunlara bakmak istiyorum. Arkasından, önümüzdeki dönemin parametrelerine dikkat çekmek istiyorum. Yani, bir kere, bu “müzakere” dediğimiz şey nedir, nasıl bir müzakereden bahsediyoruz, neyi müzakere edeceğiz; biraz bunlara değineceğim. Üçüncü bölümde, işin sizi daha da ilgilendiren tarafına da yaklaşmak üzere, bu dönemin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri ne olacak gerek makro, gerek biraz mikro bakış açısıyla? Ve nihayet son bölümde de, sizi bizzat, yani Rekabet Kurumu olarak bundan sonraki planlarınızda, yol haritanızda bu karar ne anlam ifade ediyor, siz ne gibi değişikliklerle karşılaşacaksınız, bu süreç içerisinde Kurum olarak sizin rolünüz ne olacak; bu konudaki görüşlerimi sizinle paylaşmak istiyorum.

İlk bölüm, 17 Aralık Kararı. 17 Aralık Kararından önce olayı bütün boyutlarıyla değerlendirebilmek için aslında biraz daha geriye gitmek lazım ve 6 Ekim’e bakmak lazım. Çünkü, biliyorsunuz, 6 Ekim tarihinde Avrupa Komisyonu, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliği hakkında bir görüş yayınladı; Türkiye’nin İlerleme Raporuyla beraber çıkan bir görüştü bu. Ve burada, Avrupa Komisyonu Avrupa Birliği üye ülkelerine, 17 Aralık’ta toplanacak olan üye devletlere bir tavsiye kararında bulundu. Bu işin metodolojisi icabı böyleydi, çünkü her üyelik bu şekilde ilerliyor. Yani, Avrupa Komisyonu öncelikle, o aday ülkenin Avrupa Birliği’yle müzakerelere hazır olup olmadığına dair bir değerlendirme yapıyor, İlerleme Raporuyla bunu açıklıyor ve nihayetinde bir öneride bulunuyor. Dolayısıyla, 6 Ekim’de biz zaten 17 Aralık Kararının bazı işaretlerini almıştık. Böyle diyorum, ama işin içerisinde hâlâ bir sürpriz unsuru vardı. Çünkü, tarihe dönüp baktığımızda, bir ülke var ki, Avrupa Komisyonunun almış olduğu olumsuz karara rağmen Avrupa Birliği Konseyi bu kararı geri çevirdi ve Avrupa Komisyonunun görüşü hilafına, yani aksine, bu ülkenin Toplulukla üyelik müzakerelerine başlaması yönünde karar aldı. Bu ülkenin hangisi olduğunu biliyor musunuz? Bizim çok yakınımızda olan bir ülke, Yunanistan. Yunanistan’la ilgili Avrupa Komisyonu raporu olumsuzdu. Fakat Avrupa Birliği Konseyi, o dönemdeki adıyla tabiatıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu, buna rağmen müzakereleri başlatma kararı aldı ve bunun arkasında yatan faktör de esasen, o dönemde Fransa’nın, ki Giscard d’Estaing Fransa Devlet Başkanı, onun desteğiyle ancak Yunanistan müzakerelere başlayabildi. Dolayısıyla, Komisyon kararı bir göstergedir, çok önemli bir göstergedir, ama bağlayıcı değildir. Dolayısıyla, 7 Ekim günü, 6 Ekim kararındaki bazı unsurları

çok iyi değerlendirme imkânına kavuştuk. Bu 6 Ekim’de alınan karar ne diyordu? Birincisi ve en önemlisi aslında, Türkiye’nin o meşhur “Kopenhag siyasî kriterleri”ni yeterince yerine getirdiğini söylüyordu. Türkiye’yle bugüne kadar müzakerelerin açılmamış olmasının nedeni, bizim Kopenhag kriterlerinin siyasî boyutunu yerine getirmemiş olmamızdan dolayıdır. İnsan hakları, hukuk devleti, demokratikleşme gibi Avrupa’nın kendi değerleri olarak benimsediği bu değerleri Türkiye’nin yeterince hayata geçirememiş olmasından şikâyet ediliyordu. 6 Ekim’de Komisyon dedi ki, “artık Türkiye bunların hepsini olmasa dahi büyük çoğunluğunu yerine getirmiştir, başka bir deyişle, kritik eşiği aşmıştır Kopenhag siyasî kriterleri bakımından ve böyle olduğu için de Avrupa Komisyonu, Türkiye’yle müzakerelerin açılmasını tavsiye eder” dedi. Bir şey daha yaptı. O tarihte Avrupa Komisyonu, müzakere sürecine ilişkin olarak üçlü bir yapı kurdu: “Bir”, dedi, “bizim Türkiye’yle, Kopenhag siyasî kriterlerini yerine getirdi diye siyasî işbirliğimizde herhangi bir azalma olmayacak, tam tersine, bunun güçlendirilmesini hedefliyoruz” dedi. İki, bizim çok da fazla beğenmediğimiz bir şey daha söyledi, “müzakerelerin, Türkiye’nin özellikleri dikkate alınarak yürütülmesi lazım” dedi. Bunun ne demek olduğuna biraz sonra geleceğim zaten. 17 Aralık’ta bunun ne demek olduğu daha da açıklığa kavuştu. Bunu biz beğenmiyorduk dedik. Çünkü, Türkiye’nin bugüne kadarki tutumu her zaman için şu oldu Avrupa Birliği’ne karşı: Türkiye, diğer aday ülkelerle eşit muameleye tâbi tutulması talebinde bulundu; yani aday ülkeler hangi kriterlerle değerlendiriliyorsa Türkiye de aynı kriterlerle değerlendirilsin, herhangi bir aleyhte ayrımcılık uygulanmasın ve dolayısıyla değerlendirme de bu şekilde olsun. Nihayet diğer ülkelerden farklı olarak bir üçüncü şeyi daha söyledi Avrupa Komisyonu; “Türkiye’yle Avrupa Birliği ülkeleri arasında artık devletler arası ilişkiyi aşan ve sivil toplumun öncülüğünde sivil topluma ağırlık veren bir ilişki modeli geliştirilmesi lazım” dedi, “toplumlar arası siyasî ve kültürel diyalogu artırmamız lazım” dedi, “bunun arkasında yatan neden de”, ki bu zaten önümüzdeki dönemin ana unsurlarından biri olacak, “Avrupa kamuoyunda Türkiye’yi istemeyenlerin sayısı bir hayli fazla ve bununla mücadele edebilmek için, yani Avrupa kamuoyuna Türkiye’yi anlatabilmek için kamunun yapabileceği bir şeyler var, ama artık bunun ötesine geçmek lazım, çünkü Avrupa Birliği sürecinin hükümetler arası işleyen bir tarafı olmakla beraber esasen toplumların bütünleşmesini hedef alan bir süreç, bunun benzerine Türkiye’nin de başlaması lazım ve sivil toplum arasındaki kanalların açık tutulması ve güçlendirilmesi lazım” dedi. Bundan sonra, diplomatik anlamda çok inişli-çıkışlı bir döneme rastladık 6 Ekim-17 Aralık arasında. Hatta 16 Aralık gecesine kadar, medyaya da çeşitli şekillerde yansıyan mini ve orta çaplı krizler çıktı. İşte masadan kalktı mı Başbakanımız, kalkmadı mı, Hollandalıya Allah’a ısmarladık dediğinde Hollandalı anladı mı onu, anlamadı mı tartışmalarından sonra 17 Aralık’ta

Avrupa Konseyi bir karar aldı. Bu kararın öncelikle olumlu yönlerini tekrarlamakta fayda var. Bunlardan birincisi, Türkiye'yle tam üyelik müzakerelerinin başlaması için net bir taahhüt altına girdi Avrupa Birliği ve tarih açıkladı; 3 Ekim 2005. Bu ilk defa oluyor, yani Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle ilişkilerinde ilk defa oluyor. Onun için önemini azımsamamak lazım, yani bunu, sanki çok olağan bir şeymiş gibi değerlendirmemek lazım; çünkü, nihayetinde bizim Avrupa Birliği'yle 1963'ten bu yana var olan bir hukukî ilişkimiz var ve bu noktaya ilk defa geliyoruz. O kararda yer alan ikinci önemli faktör, bu müzakerelerin hedefinin tam üyelik olacağının söylenmesi. Bu da önemliydi. "Tabiatıyla biz zaten neyi müzakere edeceğiz; tam üyeliği müzakere edeceğiz" diye düşünseniz de, Avrupa Birliği içerisinde, biraz önce atıfta bulunduğum o Türkiye'yi istemeyen çevrelerin farklı bir model arayışı var Türkiye için ve bunlar zaman zaman gündeme geliyor. "Türkiye'ye tam üyelik vermeyelim de, Türkiye bir özel statü ile yetinsin, bu hem Türkiye'nin işine gelir, hem bizim işimize gelir" şeklinde birtakım söylemler var. Bu söylemleri önümüzdeki dönemde de duymaya devam edeceğiz. Onun için, bunlara karşı resmi kararda, yani 17 Aralık Kararında, müzakerelerin tam üyelik amacına matuf olacağının söylenmesi önemliydi. Buna karşılık, kararda bizi rahatsız edecek birtakım unsurlar da var: Bunlardan birincisi, her ne kadar bu hususun metinden çıkarılmasına yönelik bir çaba sarf edildiyse de, metinde son dakika değişiklikleri ile de olsa kaldı; müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanma ihtimalinden bahsediyor metin. Bunu da aslında doğal karşılayabilirsiniz. Ama unutmayın ki, böyle bir ihtimalin varlığı diğer üye ülkeler için yazılı bir metinde anılmadı. Bu açıdan hangi Türkiye örneği biraz farklılık taşıyor. Çünkü tabiatıyla, yani müzakerelere oturduğunuz zaman, müzakerelerin başarıyla sonuçlanacağının önceden garanti edilmesi mümkün değil. Dolayısıyla, müzakerelerin o anlamda açık uçlu olduğu teyit edildi. Ama, bunu da diğer ülkelerle karşılaştırdığınızda burada da bir farklılık var. Çünkü, her kadar bu böyle olsa da, bunun kayda geçirilmesi yalnızca Türkiye örneğinde oldu. Yani dediler ki, "bu müzakereler açık uçludur." Müzakerenin tabiatında olan bir şey bu. Yoksa, zaten müzakere olmazdı; anlaşmayı imzalardınız ve iş biterdi. Ama, müzakerelerin ne şekilde sonuçlanacağının önceden garanti edilemeyeceğini bu vesileyle kayda geçirmek istedi Avrupa Birliği. İkincisi ve medyada geniş yer işgal eden ve bazen de yanlış yorumlara sebebiyet veren husus; Avrupa Birliği kararında şunu da ekledi: "Türkiye'yle müzakere çerçevesi belirlenecek, ama Avrupa Birliği bugünkü kadarki uygulamasının aksine, Türkiye'yle ilişkilerinde koruyucu önlemlere daimi olarak başvurabilme hakkını da saklı tutmak istiyor" dendi. Şimdi bunu tekrar etmek istiyorum; çünkü burada rastladığım çok yanlış yorumlar var, yani özellikle şu tip yorumlar var: Avrupa Birliği Türkiye'den örneğin serbest dolaşımı daimi olarak kısıtlayacak. Böyle bir şey yok metinde. Bu yanlış bir yorum. Metinde var olan husus şu: Avrupa Birliği herhangi bir alanda,

yani bu işçilerin serbest dolaşımı olur, malların serbest dolaşımı olabilir, başka konular olabilir, o alanda normalde var olan özgürlüklere, yani serbest ticaret ilkesine herhangi bir zaman, eğer kendi pazarında ciddi bir bozulma olur ise, ki bu işçilerin serbest dolaşımı anlamında, örneğin işsizlik Avrupa’da yaygın bir şekilde olmaya devam ederse bakmak lazım buna, o zaman Türkiye’yle arasındaki ilişkilerde bu serbestiyetin geçici bir dönem askıya alınabilmesi hakkını saklı tutuyor demek. Bu illa ki de, Türkiye’den serbest dolaşımın kapsam dışına çıkarıldığı anlamına gelmiyor. Şöyle bir senaryo düşünün: Türkiye üye olduğunda diyelim ki geçici bir dönem için bu söz konusu olsun, ondan sonra Türkiye bu haklardan yararlansın. Avrupa Birliği Türkiye tam üyelik olduktan sonra da herhangi bir dönemde bu özgürlüğü askıya alabilmeyi istiyor. “Bunu niye istiyor” diye soracak olursanız, bunun da tabii cevabı gayet açık. Avrupa Birliği Türkiye’den biraz korkuyor. Niye korkuyor? Türkiye, bugün genişleme kapsamındaki ülkelere baktığımız zaman oldukça farklı bir ülke, büyüklüğüyle farklı bir ülke, nüfusuyla farklı bir ülke, ekonomik kalkınmışlık seviyesi bakımından nispeten farklı bir ülke. Dolayısıyla, onlar da adımlarını atarken, özellikle Türkiye karşısında tereddütlü bir tavır sergileyen kendi kamuoylarında bir kriz yaratmamak için, Türkiye’nin tam üyelik sürecinin belirli bir kontrol şemsiyesi altında yürütüldüğü mesajını vermek istiyorlar. Kanaatimce bu olumsuzlukları metne taşıyan unsur bu kamuoyu faktörüydü. Nitekim 17 Aralık öncesinde Avrupa’daki tartışmaları gördüğünüzde, özellikle Fransa basınıni izlediğinizde bunu çok açık görüyorsunuz. Böyle bir tereddüt var Türkiye’ye karşı. Hâlen Avrupa kamuoyları, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliğine evet” deme noktasında değiller. Mesela çok ilginç birtakım istatistikler var; gene Fransa örneğinden yola çıkarak vereceğim. 16 Aralık’ta yapılan “**Le Figaro**” gazetesine yansıyan bir kamuoyu yoklaması sonuçlarında, Fransız halkının yüzde 72’sinin Türkiye’nin üyeliğine karşı olduğu ifade ediliyordu; ama, buna karşılık yüzde 52’sinin de Türkiye’yle müzakerelerin başlamasından yana olduğu yazılıyordu aynı kamuoyu yoklamasında. İlk bakışta bu size bir tezat gibi gelebilir. Yani, hem yüzde 72’si karşı, o zaman bu yüzde 52’nin, niye Türkiye’yle tam üyelik müzakerelerine başlamasını da reddetmiyorlar, bilakis az da olsa bir çoğunluk Türkiye’yle müzakerelerin başlamasından yana? Çünkü, herkes Türkiye’ye farklı bir şekilde bakıyor. Bazısı, dediğim gibi, Türkiye’nin büyüklüğünden korkuyor, bazısı İslâm faktöründen korkuyor, bazısı nüfusundan korkuyor, bazısı insan haklarının Türkiye’de demokratikleşme seviyesinin yeterince gelişmemiş olmasından Türkiye’ye karşı hâlâ muhalefetini sürdürüyor. Dolayısıyla, bunlardan bazıları şunu düşünüyorlar: “Türkiye, müzakere süreci içerisinde bu eksikliklerini giderebilir, demokratikleşme alanındaki eksikliklerini giderebilir, ekonomik kalkınma alanındaki eksikliklerini giderebilir.” Tabii, onların gözüyle

Türkiye'nin gideremeyecek olduğu birtakım unsurlar da var; onun için hâlâ Türkiye'ye karşı bir muhalefet devam edecek. Buna da hazırlıklı olmak lazım.

Bu ön değerlendirmeyi yaptıktan sonra, önümüzdeki yıl için Türkiye'nin Avrupa Birliği sürecinde karşılaşılabileceği risk unsurları ne; onlara kısaca değirmek istiyorum. Çünkü, her ne kadar Türkiye'yle müzakerelerin Ekim 2005'te başlayacağı kayda geçirilmiş olsa da, bunun biraz şartlı bir tarih olduğunu da ifade etmek lazım. Niye şartlı? Çünkü, 17 Aralık'ta Türkiye'den bir taahhüt istendi bu tarihte müzakerelere başlayabilmek için. O taahhüt de esasen, - bir ara işte Başbakanımızın da masadan kalkmasına yol açacak nitelikte bir yükümlülüktü bu- Türkiye'nin o güne kadar 1963 Ankara Anlaşmasını Topluluğun genişlemesini de yansıtacak şekilde güncellemesini istedi Avrupa Birliği. Böyle baktığınızda, “bunda ne var” diyebilirsiniz. Bu tartışmayı beraberinde getiren faktör, her ne kadar bu derece yalın bir ifadeyle metne yansımamış olsa da, tabiatıyla hepimizin bildiği “Kıbrıs” faktörü. Kıbrıs diye bir kelime geçmiyor 17 Aralık Kararında. Geçen; Türkiye'den Ankara Anlaşmasının tadil edilmesi isteği ve Türkiye'nin de bunu, müzakerelerin fiilen başlayacağı tarihe kadar yapacağını söylemesi. Bu ne demek? Burada işte diplomasinin inceliklerine giriyoruz. Çünkü, Türkiye'den beklenen şu: Ankara Anlaşmasının, Topluluğun son genişlemesini yansıtacak şekilde tadil edilmesi. Yani, Topluluğa son üye olan 10 ülke, ki bunların arasında onların tanıdığı şekliyle Kıbrıs Cumhuriyeti var, onların da, bu ülkelerin de Ankara Anlaşmasında taraf olmaları. Şimdi biz diyoruz ki, oradaki müzakereler sonrasında bu bir şart olarak önümüze gelince Türkiye bunu kabul etti, ama basın toplantısında şöyle bir açıklamayı hem kendi yaptı, hem Dönem Başkanlığına yaptırdı: Türkiye'nin bu Anlaşmayı tadil etmesi, Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığı anlamına gelmez. Yani, ne fiilî, ne de hukukî bir tanımayı beraberinde getirmez bu diyoruz. Buna karşılık Kıbrıslı Rumlar tam tersini söylüyorlar. Papadopoulos Ada'ya döndüğünde, “biz Türkiye'den istediğimizi elde ettik, bu bir zımni tanımadır” dedi kendi halkına karşı. Diplomaside “Constructive ambiguity” dediğimiz, yani “yapıcı belirsizlik” olarak belki Türkçeye tercüme edebileceğimiz bir kavramla karşı karşıyayız. Zorluk böyle aşıldı. Her iki taraf da farklı şeyler algılıyor aslında. Rumlar, bunun, Türkiye'nin onları zımnen dahi olsa tanıdığı sonucunu çıkarıyorlar; Türkiye ise, bunun hiçbir şekilde söz konusu olmadığını, tanımanın, ancak Kıbrıs'ta kalıcı bir çözüm sağlanması durumunda söz konusu olabileceğini söylüyor. Bana soracak olursanız, tanımayla ilgili şunları söylemek lazım: Uluslararası alanda tanıma, bir ülkenin tasarrufunda olan bir şeydir. Yani, Türkiye, Kıbrıs'ı tanıyorum demedikçe Kıbrıs'ı tanımaz ve herhangi bir üçüncü ülke veya örgüt, Türkiye'nin Kıbrıs'ı tanıdığı veya işte Kıbrıs Rum Yönetimini tanıdığı şeklinde bir sonuç çıkaramaz. Tanıma, bir ülkenin tamamen kendi iradesiyle vereceği bir karardır. Hiç kimse size zorla, siz, “ben bu ülkeyi tanıyorum” demedikçe, o ülkenin sizin tarafınızdan

tanındığını söyleyemez. Onun için, bence burada Türkiye'nin yaklaşımı doğru. Bu Anlaşmayı imzalamakla Türkiye Kıbrıs'ı tanımıyor ne hukuken, ne zımnen. Ama, Kıbrıslı Rumların da olayı farklı bir şekilde algılamalarını ve farklı bir şekilde yorumlamalarını da engellemek mümkün değil. Dolayısıyla burada, biraz önce dediğim gibi, diplomasideki o yapıcı belirsizliğin çok güzel bir örneğini görüyoruz.

Bütün bunları söyledim, ama bu, bizi yalnızca 17 Aralık ötesine taşıyan bir eksersiz oldu. Yani, Kıbrıs konusu bütün bu sürecin en zor konusu olmaya devam edecek. Çünkü, şöyle bakmak lazım olaya: Biz her ne kadar bu Ankara Anlaşmasını tadil edecek olsak da, ki bu noktada da bir zorluk var, orada bir yorum farklılığı belirdi 17 Aralık'tan sonra. Türkiye diyor ki Avrupa Birliği tarafına, "benim size olan yükümlülüğüm bu Anlaşmanın imzalanmasıdır, yani Ankara Anlaşmasını ben Hükümet olarak imzalayacağım bu ülkelerle"; Avrupa Birliği de, "yok, bu yeterli değil, 3 Ekim'den önce bu anlaşmanın yürürlüğe girmesi lazım, yani Meclisten geçmesi lazım" diyor. Şimdi iki taraf arasında da şu an itibarıyla böyle bir yorum farklılığı da var. Ama bunun ötesine baktığınız zaman, Kıbrıs meselesinin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'yle müzakereleriyle ilgili olarak hâlâ en ciddi siyasî sorunu olmaya devam edeceğini söylemek mümkün. Niye? Çünkü, müzakerelerin tekniği bakımından bu böyle. Biraz sonra göreceğiz, müzakere dediğiniz husus, aslında Türkiye'nin Avrupa Birliği müktesebatını, yani işte AB mevzuatını, Avrupa Topluluk ve Adalet Divanının kararlarını üstlenmesi süreceği. Bunun da tekniği 31 ana başlıkta müzakerelerin açılması şeklinde. Bu ana başlıklardan her birinin açılması oybirliğiyle oluyor. Yani, 25 üye ülke birden bu başlığın açılmasına "evet" demesi lazım, artı, kapanmasına "evet" demesi lazım her bir başlık müzakeresi bittikten sonra. Bu da pratikte şu demek: Kıbrıs tarafının 35 + 35, 70 kere veto yetkisi var. Hani 1-2 tanesini atlattınız da, 70 tanesini nasıl atlatacaksınız? Onun için, Kıbrıs sorunu siyasî düzlemde Türkiye'nin çok başını ağrıtabilecek bir sorundur; olmaya devam edecektir. Çünkü, kanaatimce Türkiye en büyük hatayı, 2002 yılı sonunda Kopenhag Zirvesinde ve 2003 yılında Lahey'de, iki taraf temsilcilerinin ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin bulunduğu ortamda Annan Planını kabul etmeyerek yapmıştır. Çünkü, eğer o dönemde Türkiye, bir sene sonra kabul edeceği Annan Planını kabul etmiş olsaydı, o zaman Kıbrıslı Rumların Avrupa Birliği üyeliği ile onların Annan Planını kabul etmeleri arasında bir bağlantı kurulabilecekti. Yani, Nisan 2004'te Ada'da yapılan referandumlarda Kıbrıslı Rumlara şu söylenecekti: Eğer siz Annan Planını reddederseniz Topluluğa üyeliği de unutun. Bugün bulunduğumuz noktada bu fırsat heba edildiği için, Kıbrıslı Rumlar, "Annan Planına hayır" demelerine rağmen Avrupa Birliği üyesi oldular ve Avrupa Birliği üyesi olmanın verdiği avantajı da, bundan sonraki süreçte Kıbrıs'ta Türkiye'den

taviz kopartmak için ellerinden geldiği kadar kullanacaklar ve ellerinde çok ciddi kozlar da var; bu bahsettiğim 70 tane veto yetkisi bunlardan bir tanesi. Kıbrıs’la ilgili olarak zorluk şu: Annan Planına geri dönecek olursak, o dönemde Türkiye ve KKTC Annan Planını kabul etti, Rumlar kabul etmedi; ama Rumlara bunun faturası çıkmadı ve bundan sonraki dönemde de öyle büyük bir fatura bedeli, pek çıkartılamayacak, çünkü artık Avrupa Birliği üyesi oldular. Dolayısıyla, eldeki diplomatik baskı imkânları da oldukça azaldı Kıbrıslı Rumlar üzerinde. Annan Planı yeniden masaya geldiğinde, ki gelecektir, Kıbrıs’taki seçimler sonrasında, biliyorsunuz bizim tarafta Şubat sonunda Meclis, Nisan ayında da Başkanlık seçimleri var, ondan sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin yeniden Kıbrıs’la ilgili olarak bir süreç başlatmasını bekliyoruz. Ama bu süreç, işin bir noktasında Kıbrıslı Rumları tatmin etme sürecine dönüşebilir. Çünkü, Kıbrıslı Rumların buna evet demesini sağlamak gerekecek bundan sonra. Türkiye zaten Annan Planına evet dedi. Dolayısıyla, onları tatmin etmek için planda yapılacak değişiklikler olacaktır. Bu da çok zor bir süreçtir, siyaseten zor bir süreçtir, idare edilmesi çok büyük incelik gerektiren bir dönemdir. Bunu hep birlikte yaşayacağız ve göreceğiz. Ama, Kıbrıs’ta kalıcı bir barış tesis edilmediği ve Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir barış planına iki tarafın da “evet” demediği bir noktada Türkiye’nin Avrupa Birliği’yle müzakerelerini de çok sağlıklı bir şekilde yürütmesine de imkân olmadığını düşünüyorum; Kıbrıslı Rumların tutumları yüzünden.

Benim gördüğüm iki tane daha risk unsuru var müzakerelerle ilgili olarak: Bunlardan bir tanesi, Avrupa Birliği ülkelerinde, bazılarında bu sene, bazılarında gelecek sene hayata geçecek olan Avrupa Anayasasına ilişkin onay süreci. Biliyorsunuz, Avrupa Birliği üç yıl önce bir konvansiyon topladı ve bu konvansiyonda yeni bir Anayasa yazdı. Bu Anayasanın Avrupa Birliği ülkelerinde kabul edilmesi gerekiyor ve Anayasa olduğu için de bunun oybirliğiyle kabul edilmesi gerekiyor. Yani, her ülkenin bu Anayasayı kabul etmiş olması gerekiyor, ki Anayasa yürürlüğe girsin; aksi takdirde girmiyor. Her ülkenin de bu uluslararası anlaşma niteliğindeki anlaşmaları onay süreci farklı olabiliyor. Bazıları bunları yalnızca Meclislerinden geçiriyorlar ve Anayasayı bu şekilde onaylamış oluyorlar, bazıları daha farklı bir yöntem benimsiyor ve halkoyuna gidiyor. Fransa başta olmak üzere İngiltere de halkoyuna gideceğini açıkladı. Hollanda’da referandum olacak. Şu anda bildiğim kadarıyla yedi ülkede referandum olacak Avrupa Birliği’nde, Avrupa Anayasasının onaylanması için. “Peki bu biz nasıl ilgilendiriyor” diyecek olursanız, çok yakından ilgilendiriyor. Çünkü Avrupa’da, Avrupa Anayasasına karşı kampanya yürütenlerin kullandıkları temel malzeme Türkiye. “Avrupa Anayasasına evet dersanız Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne alınmasına evet diyorsunuz, Türkiyeli bir Avrupa’ya evet diyorsunuz” diye bir kampanya yürütüyorlar. Onun için de, eğer

Avrupa Anayasası şu veya bu şekilde bazı ülkelerde, ama özellikle Fransa’da referandumda reddedilirse, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesi konusu yeniden tartışmaya açılabilir ve bu da bizim sürecimizi bir şekilde en azından sıkıntıya sokabilir. Dolayısıyla bu da ikinci risk faktörü.

Üçüncü risk faktörü de Irak konusu. Son zamanlarda tabii, geçtiğimiz ay sonunda Irak’ta yapılan seçimler sonrasında yeniden gündemimize taşınan bir konu. Bu, çok farklı parametreleri olan bir sorun. Dolayısıyla, burada bunun bütün boyutlarını ele almak imkânı yok. Ama, yalnızca Avrupa Birliği süreciyle ilgili olarak şunları ifade etmek istiyorum: Türkiye’nin şu veya bu şekilde Hükümetin bazı açıklamaları yönünde hareket ederek Irak’a müdahalede bulunması Türkiye’nin Avrupa Birliği sürecinin askıya alınması sonucunu beraberinde getirir. Bu konuda herhangi bir kuşkunuz olmasın. Ben, Türkiye müdahalede bulunmasın demiyorum, bulunsun da demiyorum; bunun siyasî sonuçlarının ne olacağını söylüyorum sadece. Yani, bu müdahalenin, özellikle Kuzey Irak’a tabiatıyla, bu müdahalenin Türkiye’ye bir maliyeti olacaktır. Bunun bilincinde olması lazım Türkiye kararını verirken. Yapılan tartışmalar, henüz bu bilincin yerleşmemiş olduğunu gösteriyor bana. Çok rahatlıkla, sanki hiçbir maliyeti olmayacakmış gibi böyle bir müdahaleyi savunabiliyoruz veya savunabiliyorlar. Onun için, bu da bir risk unsurudur. Irak’ta işler ters giderse, istemediğimiz gelişmeler olursa, bu siyasî maliyeti de yüklenerek ve yüklediğimizi bilerek böyle bir operasyona Türkiye mecbur kalabilir. O, Hükümetin vereceği bir karardır. Ama, bu da bir risk unsurudur.

Bu genel yorumlar sonrasında isterseniz biraz şu “müzakere” işine bakalım. Müzakere ne demek, nasıl oluyor?

Müzakere, adıyla mütenasip bir süreç değil. Aslında çok yanlış bir tabir olan biteni anlatmak için müzakere demek. Ortada bir müzakere yok ve müzakere edeceğiz, en iyi şekilde müzakere yapacağız diyenlere de inanmamak lazım. Onlar sizi kandırıyor. Çünkü, burada olan iş şu: Avrupa Birliği bir kulüp; Türkiye o kulübe girmek için başvuruda bulunmuş. Avrupa Birliği de şunu söylüyor: Eğer bu kulübe gireceksen benim bütün kurallarımı benimseyeceksin diyor. Yani, “Avrupa Birliği müktesebatı” olarak adlandırdığımız o geniş mevzuat bütününü Türkiye harfiyen benimseyecek ve tamamını benimseyecek. Burada hiçbir esneklik yok. Yani, ben bunun yüzde 90’ını alırım, yüzde 10’unu almam; yok böyle bir şey. Yüzde 100’ünü alacağız ve bunu da kabul etmemiz lazım. Biz büyük devletiz, bize göre uygulama yapın deme şansımız yok. Litvanya’ya ne yaptılarsa Türkiye’ye de onu yapacaklar, Slovenya’ya ne yaptılarsa Türkiye’ye de onu yapacaklar bu anlamda. Onun için, içerik bakımından hiçbir müzakere yok. Müzakere şu açıdan var: Bu dönemde Türkiye, Avrupa Birliği müktesebatının

hepsini üstlenecek de, hangi zaman dilimleri içerisinde üstlenecek; bunun müzakeresi var. Çünkü, Avrupa Birliği Türkiye'ye örneğin çevre politikasındaki çeşitli direktifleri üç sene içerisinde üstlen diyecek. Mesela çok benzer bir tartışmayı, sizin de, yani en azından bazı bölümlerinizin yakından ilgilendiği ilaç sanayii konusunda yaşadık. Türkiye'nin fikrî mülkiyet hakları ve "Trips" konusunda üstlenmiş olduğu birtakım yükümlülükler vardı. Bunların hayata geçirilmesinde bazı zorluklarla karşılaşıldı. Şimdi, düşünün ki, bu dar alanda karşılaşılan zorlukların çok daha büyüğünü biz bütün bu alanlarda yaşayacağız. Bütün bu alanlarda, ki bunlar şu anda 31 tane, ama sayısı biraz artacak, bütün alanlarda Türkiye, Avrupa Birliği'nin çıkarmış olduğu direktifleri, yönergeleri, tüzükleri hangi dönem itibarıyla üstleneceğini karşı tarafa söyleyecek. Bunu yaparken de iki yönteminiz var esasen; biz geçmişte ikisini de kullandık Gümrük Birliğinde. Bir tanesi, kolaya kaçmak; yani, ben bunu 2005 yılında yapacağım, şunu da 2007 yılında yapacağım demek. Neye dayanarak bunu diyorsunuz? Hiç. Peki, niye bu böyle oluyor? Çünkü, kamunun elinde bütün bu analizi yapacak yeterince imkân yok. Şimdi yeni yeni bu imkânların seferber edilmesine çalışılıyor. Ama, burada izlenmesi gereken ikinci yöntem aslında, bu sürecin, İngilizce tabiriyle "Impact assessment"ını yapmak, -burada sizin yapacağınız da çok şey var- yani bunun bir "etki değerlendirmesi"ni yapmak, ben, kültür ve görsel, işitsel politika alanındaki Avrupa Birliği mevzuatını üstlenirsem bu benim için ne deme'nin analizini yapmak; kamu açısından ne demek, pazar açısından ne demek, operatörler açısından ne demek, toplum açısından ne demek? Ve bu analizi yaptıktan sonra Avrupa Birliği'nin karşısına çıkıp sınır aşan televizyonlar direktifine ancak 2009 yılında uyum gösterebilirim diyebilmek ve bunu gerekçelendirebilmek; eğer biz iyi müzakere yapacaksak, iyi müzakereden anlaşılması gereken budur. Yoksa, ben sınır aşan televizyon direktifini üstlenmeyeceğim değildir iyi müzakere yapmak. Onu üstleneceğini kabul etmek, fakat bu sürece en iyi ne şekilde kullanabilirim, hangi dönemler itibarıyla bunu yapabilirim ve bunu yaparken ne gibi bir maddî imkân elde edebilirim Avrupa Birliği'nden; müzakere bu. Eğer biz bunu yapabilirsek iyi müzakere etmiş oluruz.

Bir ikinci konu müzakerelerle ilgili olarak, (gene müzakere başlığı altında olduğu için) bazı mevzuat alanlarında tam uyum, ki bu mesela çevre konusunda mutlaka olacaktır, tarım konusunda olabilir, Türkiye'nin tam üyeliği sonrasına kalacak. Yani, tam üyelik için bugün için 2014 yılı telaffuz ediliyorsa, biz çevre alanında belki bazı direktiflere için daha 2020 yılına kadar zamanımız olacak. Dolayısıyla, geçiş dönemleri olarak adlandırılan bir takvimi de müzakere ediyor olacağız aynı zamanda. Biz tam üye olduğumuzda her şey bitmiyor olacak. Aynı husus Avrupa Birliği açısından da geçerli. Çeşitli başlıklar altında onlar da geçiş dönemleri koymak isteyeceklerdir Türkiye'ye, örneğin bugünlerde sıkça telaffuz edilen "kişilerin serbest dolaşımı" konusunda. Ama başka konular da çıkacak.

Yunan adalarına Türklerin yerleşim hakkı konusunda mesela; Yunanlılar da bunu talep edebilecekler.

Son dönem müzakerelerine baktığımızda, en uzun geçiş dönemi 7 yıla kadar uzayabilen ve serbest dolaşım ile ilgili bir geniş dönemi. Son giren ülkelerin vatandaşlarının bazı Avrupa Birliği ülkelerinde iş kurmaları ve yerleşme hakları 7 yıla kadar uzatılabiliyor. Bu ülkeler 2004 yılında üye oldular; 2011 yılına kadar bu konudaki özgürlüklerden bazı ülkelerde faydalanamayabilirler. Ama, süreye baktığınız zaman, onların bizden biraz daha farklı geliştirdi. Müzakerelerin kendisi bir grup ülke ile 1997 Lüksemburg Zirvesi sonrasında Mart 1998’de başladı ve 4 yıl sürdü, bir başka grup ülke ile ise, 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında 2000 Mart’ında başladı ve 2 yıl sürdü. Ondan sonra, müzakerelerin sonuçlanmasını müteakip, iki taraf arasında, söz konusu aday ülke ile Avrupa Birliği arasında bir katılım anlaşması imzalandı ve bu katılım anlaşmasının, hem Avrupa Birliği’nin her bir üye devleti, hem de aday ülke tarafından onaylanması süreci yaşandı. Dolayısıyla, bu da bir 2 yılı buldu. Ve sonuç itibarıyla, son genişleme dalgasındaki ülkeler toplam 4 ila 6 yıl arasındaki bir süreçte Avrupa Birliği’ne üye oldular.

Peki Türkiye ne zaman üye olacak? Türkiye’nin de biraz daha uzun bir sürece yayılacaktır üyeliği diye tahmin ediyorum. Ama bu, öyle bazı açıklamalara yansıyan 15 yıl gibi bir süreyi kesinlikle bulmaz. Niye bulmaz? Müzakerelerin niteliği nedeniyle bulmaz.

AB müktesebatı dinamik bir yapıya sahip. Zaman içinde değişiyor. Dolayısıyla, müzakereyi uzattıkça sizin başta yaptığınız ve kapadığınız müzakere başlıklarını yeniden açmanız icap edecek. Tutun ki, siz bugün rekabet politikası alanında uyumu sağladınız ve rekabet politikası başlığını kapadınız. Şu hâliyle kapayamazsınız ya, devlet yardımları vesaire, ama tutun ki kapadınız, müzakerelerde ilk belki açılacak başlıklardan biri olacak “rekabet.” Çünkü, Türkiye’nin zaten uyumu çok ileri safhaya götürdüğü bir alan rekabet politikası. Dolayısıyla o konuda çok zorlanacağı bir alan değil ve de müzakerelerin siyasi dinamiği bakımından da kolay alanlardan başlanıyor. Amaç da şu: Kolaylardan başlayalım, bitirdiğimiz başlıkların sayısı artsın. Dolayısıyla, 31 başlık varsa, belki bir sene sonra biz bu başlıklardan 15’ini kapamış olacağız, bitirmiş olacağız en azından geçici olarak. O zaman dönüp diyebileceğiz ki, biz 31’in 15’ini yaptık, iki sene sonra belki 20’sini, 25’ini bitirmiş olacağız. Ama, öyle başlıklar var ki, tarım gibi, çevre gibi, onları bitirmek bayağı bir zaman alacak. Dolayısıyla, biraz bilgisayar programı yazmaya benziyor bu iş; işin yüzde 90’ını, zamanın yüzde 20’sini de bitiriyorsunuz da, geri kalan yüzde 10’u zamanınızın yüzde 80’ini alıyor, biraz onun gibi. Onun için, başta geçici olarak bitirmiş olduğunuz

müzakere başlıklarını, müzakere döneminin uzaması hâlinde tekrar açmak mecburiyetinde kalacaksınız. Çünkü, o alandaki kurallar değişmiş olacak. Onun için, bu müzakerenin böyle çok uzun bir süreye yayılması mümkün değil. Benim tahminim, işte 3 Ocak 2005'te başlayacağız, önce bir tarama süreci olacak; dolayısıyla bir altı-sekiz ay bu sürer. Fiilî müzakerelere, yani “Substantive negotiations” dediğimiz safhaya 2006'nın Nisan, Mayısında gireceğiz. Bu da bence 5 seneyi, en fazla 6 seneyi geçmez. Yani 10-15 senelik bir müzakere dönemi yok. 5-6 sene içerisinde bizim bunu bitirmemiz lazım. Eğer bitiremezsek bu hiçbir zaman bitmeyecek demektir. Dolayısıyla, 5-6 sene içerisinde bunu bitirmeniz durumunda zaten 2012'ye geliyoruz. Ondan sonra da, iki sene bu bizim katılım anlaşmamızın onay süreci alır, 25-27, artık kaçlı olacaklarsa o dönemde. Dolayısıyla, Türkiye'nin üye olabileceği tarihin 2014 olarak telaffuz edilmesi gerçekçidir. Bundan alınmamak lazım, gocunmamak lazım, Türkiye'ye karşı çok büyük bir ayırmıcılık olarak değerlendirmemek lazım; çünkü süreler böyle. Yani, bunun da çok ötesine geçmez zaten dediğim faktörlerden dolayı.

İşin bu genel hukukî ve siyasî çerçevesini tamamladıktan sonra son iki bölümde size bunun Türk ekonomisi üzerindeki etkileri ve de sizin sahanızla ilgili etkilerinin ne olduğu hususunda bazı görüşlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum. Bunu iki başlıkta yapacağım: Bir, mikro ve sektörel etkiler, yani Avrupa Birliği'yle müzakerelere başlayan bir Türkiye'de ekonomide neler değişecek? Mikro bakımdan ve sektörel bakımdan söylenebilecek olan, bir kere zaten müzakerelerin tanımı itibarıyla bu bir mevzuat uyum süreci. Mevzuatımız değişecek. Dolayısıyla, ekonomiye etki eden hukukî ve düzenleyici çerçevede bir değişiklik olacak.

İki, adil ve kalıcı rekabete geçiş dönemi hızlanacak Türkiye'de; bazı sektörlerde deregülasyon hızlanacak, serbestleşme hızlanacak ve özellikle devlet yardımları rejimi, o kadar zamandır bahsettiğimiz, onun bir an önce yürürlüğe girmesi icap edecek. Bunun, ki son bölümde sizi ilgilendiren tarafta da ayrıca ifade edeceğim, bir de şöyle bir özelliği var: Türkiye'nin aslında Gümrük Birliği'nden kaynaklanan bir yükümlülüğü devlet yardımları rejimini ihdas etme taahhüdü. Onun için, bu yükümlülük hemen önümüze gelecek ve geldi zaten. Hiç böyle 2014'leri falan düşünmemek lazım bu anlamda.

Üçüncü değişiklik, ki bunu daha geniş de yorumlayabilirsiniz, Türkiye'nin hukuk devleti olma özelliği güç kazanacak. Çünkü, Türkiye'nin, Avrupa Birliği sürecini bu ilkeye tamamıyla uyum sağlamadan yürütmesi imkânsız. Müzakerede, en azından müzakere başlıklarını kapayabilmek için Avrupa Birliği'nin bakacağı bir uygulama safhası var çünkü. Şunu diyor Avrupa Birliği: “Biz geçmişten ders aldık, aday ülkeleri bizi bir açıdan kandırdılar, bazı mevzuat alanlarındaki değişiklikleri yapacaklarını söylediler, yaptılar, ama

uygulamaya sokmadılar, onun için Türkiye ve bundan sonra müzakere edeceği ülkelere ilişkin yaklaşımını da değiştirdi ve müzakere başlığının kapatılabilmesi için yalnızca mevzuat değişikliğinin yapılmış olması değil, aynı zamanda o mevzuat değişikliğinin fiilen uygulanması, hayata geçmesini de kontrol edecek, denetleyecek.” Bu da hukuk devleti olmak demek, çıkarmış olduğunuz yasayı uygulamak ve uygulatmak demek. Ve bunun çok çeşitli alanlara yansımaları var tabiiyle; ama başlıcası kayıt dışı ekonomiyle mücadelede ortaya çıkacak. Kayıt dışının bu kadar ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıyla Türkiye’nin bu kriterlere uyum sağlaması mümkün değil.

Bir dördüncü boyut, Gümrük Birliğinin derinleşmesi hususu; onu da müzakerelerden daha bağımsız ve paralel işleyen bir süreç olarak görmek lazım.

Türkiye Gümrük Birliğini derinleştirecek. Gümrük Birliğinde bugün itibarıyla olmayan hizmetler sektörünü, bankacılık, telekomünikasyon, enerji, ulaştırma, bunları Gümrük Birliği dahiline alacak; kamu alımları piyasasının karşılıklı olarak açılması konusunda ilerlemeler yapılacaktır. Bütün bu mikro değişikliklerin de, genellemelerden ziyade hem sizin, hem bu alanda faaliyet gösteren firmaların sektörel ve hatta firma bazında yapmaları lazım. Çünkü, bu değerlendirmeyi sektörel bazda da yapmak bazen yeterli değil. Sektör içerisinde farklı konumları olan firmalar da bundan farklı etkileneceklerdir.

İşin makro tarafına geçtiğimizde neler bekliyoruz? İlk aşamada doğrudan etkisi nispeten zayıf bu müzakere sürecinin. Ama, başka adaylardan ve de özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden gördüğümüz şöyle olumlu etkileri oluyor: Bir kere, beklentileri güçlendiriyor, güven unsurunu artırıyor, o ülkeye gerek yerli, gerek yabancı yatırımcıların bakış açısını değiştirebiliyor, o ülkenin risk primini düşürüyor ve bunun da doğrudan reel faizlere etkisi oluyor ve reel faizlerde bir düşüş yaşanıyor. Bunu Türkiye’de yaşamaya başladık. Merkez Bankası 17 Aralık’tan sonra iki kere faiz indirimine gitti ve Türkiye’de makro yapı itibarıyla en büyük sorunlardan birini teşkil eden yüksek reel faizlerin düştüğünü görüyoruz. Bununla beraber hareketlenecek olan bir üçüncü dinamik; dış yatırımlar boyutu. En azından diğer aday olan ülkelere dış yatırımlarda çok ciddi atılımlar olduğunu gördük. Bu ülkelerin buna karşılık para birimleri değerlenmiş. Çünkü, dış yatırım çektiği ölçüde bunu beklemek de normal zaten. O yüzden, ihracatçı sektörler zaman içerisinde zorlanabiliyor. Ama, daha uzun vadede Avrupa Birliği’nin kriterleri IMF’in kriterlerinin yerine geçecek ve hayatımızda artık “Maastricht kriterleri” daha büyük ağırlık kazanacak. IMF’le anlaşma zaten 2007 yılının sonunda sona eriyor, eğer bu üç yıllık anlaşma da imzalanırsa. 2007 sonrasında dolayısıyla Avrupa Birliği’nin makro düzeyde Türkiye ekonomisi üzerinde çok daha etkin bir rol oynaması, Türkiye’nin,

dediğim gibi, Maastricht kriterlerine uyum sağlaması, hem para politikasını ve maliye politikasını ona göre sürdürmesi icap edecek.

Şimdi siz Kurum olarak bundan nasıl etkileneceksiniz, sizi neler bekliyor? Bu müzakere süreci içerisinde “Bench marking” denilen bir uygulama var; o da şu demek: Müzakere başlığının açılabilmesi için Avrupa Birliği’ne uyumun belirli bir eşiği aşmış olması gerekiyor, yani o “Benchmarking”ı Türkiye’nin tutturmuş olması gerekiyor; yoksa daha o müzakere başlığını daha açamıyoruz. Şimdi burada çok ilginç bir değişim kullanılıyor, “Türkiye’nin pazar ekonomisi olma özelliği”; bazı başlıkların açılabilmesi için Türkiye’nin bu özelliği haiz olması lazım. Yani, Türkiye’nin bir serbest pazar ekonomisi olması lazım. Diyeceksiniz ki, “Allah, Allah, Türkiye serbest pazar ekonomisi değil mi?” Avrupa Birliği’ne göre değil bazı sektörlerde. Romanya ve Bulgaristan pazar ekonomisi; Türkiye değil. Biraz garip bir durum. Ama, bazı sektörlerde Türkiye’nin, hâlâ kamunun ağırlığı, devlet yardımları rejiminin olmaması, haksız rekabetin geniş anlamda devam etmesi dolayısıyla Türkiye’nin bir adil, serbest pazar ekonomisi olması kriterini yerine getirmedini düşünüyor Avrupa Birliği. dolayısıyla, bu kriterin yerine getirilmesi açısından sizim Kurumunuzun çok ciddi bir rolü olacaktır. Buna hazırlıklı olmak lazım. İkincisi, en doğal olanı, bu başlıklar altında sizi doğrudan ilgilendiren başlıklar var, özellikle “rekabet hukukunun uyumu” gibi. Bu konularda zaten bir fonksiyonunuz olacak. Ama bunun ötesinde, uyumun Türkiye açısından en sağlıklı, en etkin şekilde olabilmesi için de bir fikrî hazırlık içerisinde olması lazım Kurumun. Yani, evet, Avrupa Birliği’nin müktesebatını Türkiye üstlenecek; ama mühim olan, o hedeflerin tamamını benimsemekle birlikte, buna sizin nasıl bir katkı vereceğinizi de ortaya koymak. Türkiye için Avrupa Birliği rekabet hukuku hedeflerine uygun olmakla beraber, bunu bu pazar şartları itibarıyla yerleştirebilecek başka seçenekler var mı; bunları da bu süreç içerisinde düşünmekte fayda olabilir diye düşünüyorum. Üçüncüsü ve bence en önemlilerinden bir tanesi, büyümeyle ilgili olanlar. Şimdi, niye böyle bir alt başlığa yer vermeye gerek duydum; onu kısaca anlatayım.

Kalkınma iktisadında artık büyüme teorilerinde bir farklılık göze çarpıyor; o da şu: Dünyada, biliyorsunuz, “Washington Konsensüs” olarak adlandırılan bir makroekonomik reçeteler dizisi var; IMF’in, Dünya Bankası’nın, uluslararası finans kurumlarının zaten gittikleri ülkede uygulamaya çalıştıkları ve uyguladıkları reçeteler dizisi bu. Dünyadaki birçok ülkede, özellikle komünist dönemin sona ermesinden sonra bu reçeteler dizisini uygulamaya başladı. Ama görüldü ki, bu reçeteler dizisi yeterli değil. Ülkelerin büyüme performanslarında çok bariz farklar ön plana çıktı. Dolayısıyla, büyümeyi açıklayabilmek için daha farklı alanlara yöneldi iktisat teorisi. Bunlardan bir tanesi de “kurumsallaşma” ve “kurumsal alt yapı.” Bunun savunuculuğunu da Dani Rodrick diye, -bilmiyorum

buraya davet ettiniz mi; ama bence bir aşamada onu da davet etmekte fayda var- Harvard Üniversitesinde görevli bir Türk Profesör yapıyor. “Piyasanın devletle barışması” diye adlandırdım ben bunu. Çünkü, her ne kadar 1989 sonrasında “serbest pazar kazandı, kapitalist düzen galip çıktı” sloganları atılsa da, bugün geline nokta da bunun yeterli olmadığı görüldü. Devletin ekonomiden çekilmesi lazım, ama devletin, ekonomiyi düzenleyecek kurumları da yerleştirmesi lazım. Devleti sadece ekonomiden çekmekle bu iş olmuyor; bu açıklığa kavuştu. İyi yönetişimin alt yapısını zira bu sağlıyor. Ve Rodrick’e göre, gene iyi işleyen bir piyasa ekonomisi için gerekli kurumlar olarak beş tanesini sıralamış; mülkiyet haklarını koruyan kurumlar, düzenleyici kurumlar, yani siz, makroekonomik istikrarı sağlayan kurumlar, Merkez Bankası gibi, sosyal güvenlik kurumları, bir de anlaşmazlıkların hâllini, yani toplumsal anlaşmazlıkların hâllini çözmeye yönelik kurumlar. Bir-iki grafikte bunu size daha net olarak göstermek istiyorum. Bu, bizim “Ekonomi Dış Politika Forumu” olarak Brüksel’de “Centre for European Policy Studies” ile birlikte yaptığımız bir araştırmanın sonuçları. Türkiye’de kitap olarak yayınlandı. Hukuk devleti olma özelliğiyle kişi başına düşen gelir arasında gayet net, çok birebir bir ilişki var. Dolayısıyla buradan şu sonucu üretmek mümkün: Türkiye’de iyi yönetişimin kurumsal alt yapısını, biraz önce ifade ettiğim kurumları oluşturup, iyi çalıştırıp bir sonuç elde edebilirsek, bu, Türkiye’nin büyümesine çok büyük katkıda bulunacak, hepimizin belki tahayyülünün üzerinde, hayalinin üzerinde katkıda bulunacak. Çünkü, hep büyümeye makro parametreler olarak bakmaya alıştık. Para politikası, bütçe açığı; bunlarla büyümeyi açıklamaya çalıştık. Ama, artık bu kendi başına yeterli değil ve bazı şeyleri açıklamakta da eksik kalıyor. Onun için, bunu tamamlayan model bu modeldir diye düşünüyorum.

Gene bu araştırmadan bir başka örnek size; çeşitli alt başlıklar itibarıyla, ekonominin yönetişimi başlığı itibarıyla Türkiye’yi Avrupa Birliği ülkeleri ve bazı Doğu Avrupa ülkeleriyle karşılaştırdık ve bunu bir istatistiksel çalışmayla yaptık. Bir endeks oluşturduk bu her bir alt başlık için; yolsuzluğun önlenmesi, hükümetin etkinliği, siyasî istikrar, düzenleyici kurumların kalitesi, hukuk devleti olma özelliği ve de temsil ve hesap verme sorumluluğu. Bunların Avrupa Birliği itibarıyla, Avrupa Birliği ülkelerindeki bizim endeksimizdeki ortalamalarını en üst sırada görüyorsunuz. Onun bir altında standart sapmaları var.

Türkiye beklenildiği gibi Avrupa Birliği ortalamasının altında, ama bayağı bir altında. “Regulatory quality” endeksinde Türkiye AB’nin yaklaşık altı standart sapma ötesinde. Öbür göstergeler açısından da bu az çok geçerli. Bayağı bir uzağındayız AB’nin. O kadar ki, Polonya gibi bir ülkeyle karşılaştırıldığında da, onun da bayağı bir uzağındayız, en azından iki sapma uzağındayız, iki standart sapma uzağındayız bazı alt başlıklarda. Romanya’ya bazı noktalarda

yaklaşıyoruz. “Regulatory quality”de daha iyi durumdayız, “Rule of Law”da biraz daha iyi durumdayız Romanya’dan, ama aşağı yukarı o kadar. Biraz önce söylediğimi tekrar edebilmek için, altını çizmek için bunu da sizinle paylaşmak istedim.

Türkiye bu alt başlıklar itibarıyla performansını düzelttiği ölçüde büyümesine de katkıda bulunacaktır. Büyüme niye bu kadar önemli? Kendi başına tabiatıyla önemli, Türkiye’nin birçok sorunları çözebilmesi açısından önemli, zenginleşmesi, refaha kavuşması açısından önemli, fakat bir başka açıdan daha önemli; o da, nihayetinde eğer Türkiye 2014 yılında gerçekten Avrupa Birliği’ne tam üye olacaksa, bunun bir ön şartı var, o da, Türkiye’nin Avrupa kamuoylarını ikna etmesi lazım artık. Avrupa Birliği sürecinin, eski, kapalı kapılar ardında karar alınan ve demokrasiyle çok da fazla bağdaşmayan karar alma süreci bitti. Avrupa Birliği çok daha şeffaf, çok daha kendi toplumuna hesap verme sorumluluğunun bilincinde olan ve bu zorunluluğu da günlük hayatına yansıtan bir kurum olma yolunda. Genişleme, bunun en bariz göstergelerinden biri olmaya aday. Çünkü genişlemede, diğer birçok alanın aksine bütün üye ülkelerin onayı lazım. Üye ülkeler de onay verirken, artık bir hükümet, devlet başkanı “evet” dedi diye bu işler olmuyor; onun da hesap vereceği bir kamuoyu var ve eğer o kamuoyu bu işe karşıysa, o ülkenin devlet başkanının, hükümetinin bu işe “evet” demesi de son derece güç. Bu nedenle, Türkiye’nin müzakereler sürecinde bütün yapılacak teknik, hukukî, siyasî çalışmalara ek olarak yapması gereken bir “PR” çalışması var, kendini Avrupa’ya anlatma çalışması var. Ve bunun içerisinde de kullanacağı en önemli unsurlardan bir tanesi, Türkiye’nin ekonomik performansıdır. Çünkü, ekonomik kriz yaşayan bir Türkiye’nin Avrupa kamuoyları tarafından kabul edilme ihtimali çok daha düşüktür. Ama buna karşılık istikrarlı bir şekilde büyüyen ve bu dinamizmini etrafına yansıtan bir Türkiye’nin Avrupa kamuoylarını ikna edebilme şansı da çok daha yüksektir. Bu açıdan, bu istikrarlı büyümeyi yakalayabilmek ve gene bizim bir çalışma kağıdımızın değişiyse, istikrarı istikrara kavuşturabilmek önemli. Türkiye’nin geçmişteki açmazlarından biri de buydu çünkü. Çok yüksek büyüme hızlarına erişti, ama iki sene bunu yaptı, üçüncü sene, (gümledi) eksi 5, eksi 8. Ve bütün iki senede, üç senede kat etmiş olduğu mesafeyi yitirdi, öyle ki, Türkiye’nin 2002 yılındaki kişi başına milli geliri 1992’yle aynıydı.

2002-2012 arasında Türkiye’nin çok farklı bir performans sergilemesi lazım, büyüme istikrarını istikrara kavuşturması lazım. Bu, doğru makro politikalarla olduğu kadar iyi yönetimle de olacak ve bu açıdan da sizin Kurumunuzun bence çok ciddi bir sorumluluğu var, kendi dar alanının çok dışına çıkan bir sorumluluğu var, yani yalnızca, “rekabet hukukunu iyi uyguluyorum” demenin ötesine geçen bir sorumluluğu var. Türkiye’nin, biraz önceki tabloda size

gösterdiğim o “Regulatory effectiveness”, yani hukuk devleti olmaya yönetişimin alt yapısını oluşturan düzenleyici kurullar arasında hem bugün olduğunuz yer, hem de gelecekte olacağınız yer bakımından Türkiye’nin önünü açabilecek nitelikte bir Kurumsunuz; bunun bilincinde olmanız lazım. Ve bence, zaten önümüzdeki hafta sizler açısından çok önemli bir başka süreç de var bildiğim kadarıyla, oradan çıkan sonuçlar da önemli. Ama, Türkiye’nin bu iyi yönetim alanında ilerleyeceği noktaya sizin vereceğiniz destek çok önemli, hem kendi alanınız itibarıyla önemli, ama hem de Türkiye’nin yurt dışından algılanması bakımından önemli. O nedenle, bu konuları tekrar bir dikkatinize getirmek istedim. Dediğim gibi, kendi alanınızın çok dışına çıkan bir sorumluluğunuz var bence. Bu, hem bugüne kadar ki performansınızdan, hem de diğer kurumlarla karşılaştırıldığı, sizin uluslararası alanda tanınırlılığınız ve görünürlülüğünüzün daha yüksek olmasından kaynaklanan bir husus. Onun için de önümüzdeki dönemde bu sürece nasıl katkıda bulunabileceğinizi daha iyi değerlendirmeniz dileğiyle ben, beni dinlediğiniz için çok teşekkür ederim.